مجله مطالعات حقوق

شماره ۵۰،
دوره۱۰،
سال ششم،
پاییز ۱۴۰۲،
صص ۱-۱۱

تسهیل‌گری و واسطه‌گری در ازدواج از منظر قرآن و ائمه اطهار

فاطمه اژدری[۱]

چکیده

تسهیل‌گری و واسطه‌گری در ازدواج از منظر قرآن و ائمه اطهار به اهمیت بسیار بالایی برای جامعه و فرهنگ اسلامی اشاره دارند. تسهیل‌گری و واسطه‌گری در ازدواج از منظر قرآن و ائمه اطهار به منظور حفظ سلامت خانواده‌ها و ایجاد جوامع پایدار تأکید دارند. این اصول مبتنی بر احترام به ارزش‌های دینی و اخلاقی هستند و نقش مهمی در ساختار اجتماعی اسلامی ایفا می‌کنند. ائمه اطهار(ع) نیز واسطه‌گری را برای ازدواج تأیید کرده و آن را به عنوان یک راهکار مثبت و مفید برای تسهیل ازدواج معرفی می‌کنند. این تحقیق به روش تحلیلی-توصیفی و با ساتناد به منابع فقهی در صدد بررسی آیات و روایات مطرح شده درباره‌ی تسهیل‌گری و واسطه‌گری در ازدواج هست و نتایج حاکی از آن است که واسطه‌گران می‌توانند به مردم کمک کنند تا با معرفی موارد مناسب و ایجاد ارتباط میان زن و مرد، ازدواج خود را تسهیل دهند. این نه تنها به تقویت ازدواج‌ها کمک می‌کند بلکه می‌تواند موانع و مشکلاتی که ممکن است در ازدواج وجود داشته باشد را کاهش دهد.

کلمات کلیدی: ازدواج، تسهیل‌گری، واسطه‌گری، قرآن، روایات

۱- کارشناس ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد تبریز، تبریز، ایران. (نویسنده مسئول) fatemeh.azhdari1394@gmail.cim

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

مقدمه

ازدواج به عنوان یکی از مهمترین مراحل زندگی انسان در دین اسلام مورد تأکید و توجه ویژه‌ای قرار گرفته است. در این راستا، قرآن کریم به مسلمانان راه‌های مختلفی را برای تسهیل ازدواج ارائه داده و ائمه اطهار (ع) نیز به عنوان معصومین و معصومات در انجام این ماموریت تأکید دارند. تسهیل‌گری در ازدواج به معنای ایجاد شرایط مواتی برای زواج و کاهش مشکلات و موانع ازدواجی است. قرآن در بسیاری از آیات به تسهیل ازدواج اشاره می‌کند. واسطه‌گری نیز نقش مهمی در ازدواج دارد. ازدواج با واسطه‌گری می‌تواند به روالی ساده‌تر و تسهیل‌تر تبدیل شود. ائمه اطهار (ع) نیز تأکید می‌کنند که واسطه‌گران باید نقشی مثبت و مفید در ازدواج ایفا کنند، از این رو به عنوان میانجیان میان زن و مرد در انجام این مأموریت شریف تشویق می‌شوند.

از منظر اسلام، تسهیل‌گری و واسطه‌گری در ازدواج به منظور حفظ سلامت خانواده‌ها و ایجاد جوامع پایدار تأکید دارد. این اصول مبتنی بر احترام به ارزش‌های دینی و اخلاقی و تسهیل انسجام اجتماعی هستند و نقش مهمی در ساختار اجتماعی اسلامی ایفا می‌کنند. از این رو نگارنده در این تحقیق بر آن است که تسهیل‌گری و واسطه‌گری در ازدواج را از منظر قرآن و روایات ائمه اطهار مورد بررسی قرار دهد.

پیشینه تحقیق

مهربانی‌فر و همکاران (۱۴۰۰). در تحقیقی با عنوان «سنت واسطه‌گری ازدواج؛ از مسأله‌شناسی تا توانمندسازی آموزشی (مورد مطالعه: واسطه‌گری ازدواج در شهر مشهد» به بررسی اهمیت این موضوع و اثرگذاری آن پرداخته‌اند. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از یک روش ترکیبی مسأله‌شناسی و نیازسنجی واسطه‌گری در شهر مشهد و نسبت پایی آن را با توانمندسازی آموزشی از دید متخصصان خانواده دنبال نموده است. نویسندگان به این نتیجه رسیدند که مسائل و نیازهایی از قبیل آگاهی‌های عقیدتی و تعهدپذیری واسطین، توانایی در ارزیابی آمادگی ازدواج دختر و پسر از لحاظ بلوغ اجتماعی و عاطفی، ارتباط مؤثر، مسأله راستی آزمایی و... بیشترین فراوانی را داشته‌اند.

پژوهش جوادی (۱۳۸۹) با مقایسه الگوی وساطت در جوامع سنتی و غیرسنتی نتیجه می‌گیرد که درک اهمیت وساطت در امر ازدواج و روزآمدسازی الگوهای آن برای بقای همبستگی اجتماعی و حفظ نظام خانوادگی بر اساس ارزش‌ها و هنجارهای دینی حیاتی و بنیادین است از این رو بسط ساز و کار وساطت و روزآمدسازی الگوهای آن در کنار اصلاح ،باورها ارزش‌ها و هنجارهای غلط در باب ازدواج مؤثرترین راهی است که در کنار حفظ و پایایی نهاد خانواده می‌تواند در کاهش و جلوگیری از روابط نامشروع جنسی نیز کمک نماید.

عیسوند (۱۳۹۶) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود، به تبیین و بررسی ملاحظات اخلاقی مورد نیاز در واسطه‌گری‌های ازدواج پرداخته است. این پژوهش در راستای تشخیص و تمییز واسطه‌های خوب و قابل اعتماد از واسطه‌گران بد و نامناسب به بیان ویژگی‌ها و صفات اخلاقی لازم در فرد واسطه‌گر پرداخته که در واقع پاسخی به سؤال از ماهیت اخالقی واسطه‌گر است.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

سورشجانی و موحدی (۱۳۹۵) در سطح کلی‌تر و در ارتباط با مسأله تسهیل ازدواج که واسطه‌گری جزئی از آن است ازدواج که واسطه‌گری جزئی از آن است، به مطالعه موانع فرهنگی موجود بر سر راه ازدواج جوانان و آسیب‌هایی که با بالا رفتن سن ازدواج دامنگیر فرد و جامعه خواهد شد، پرداخته‌اند و در پایان بابیان یازده راهبرد و راهکار برای تسهیل در امر ازدواج جوانان نتیجه می‌گیرند که برای تحقق این مهم رسانه‌ها و خانواده‌ها نقش ویژه تر و بارزتری دارند.

مفهوم واسطه‌گری و واسطه‌گر

از لحاظ لغوی وساطت به معنای میانجیگری، پادرمیانی کردن و شفاعت است و وسط چیزی است که در میان واقع شود (معین، ۱۳۹۱). مفهوم مصدری وساطت ریشه در واژه «وسط» دارد و وسط قرار گرفتن هر چیزی در حقیقت مابین دو طرف آن بوده است (ابن‌منظور، ۱۴۱۴: ج ۶۴۴۰).

از جمله سنت‌های مهم در تسهیل و فراهم آوردن مقدمات ازدواج جوانان، وساطت و میانجی‌گری است که به فرآیند شناسایی و معرفی دختران و پسران زنان) و (مردان) هم کفو و آماده ازدواج اشاره دارد فرد یا موسسه‌ای که اجرای فرآیند وساطت را به عهده میگیرد «واسطه» یا «واسطه گر» نامیده می‌شود. افرادی که در بین خویشاوندان یا دوستان به خوبی شهرت دارند دخترها و پسرهای خوبی را که می‌شناسند و مناسب هم هستند به خانواده‌ها معرفی می‌کنند زیرا یکی از دلایل ترس از ازدواج، نداشتن شناخت کافی طرفین از یکدیگر است (عظیم پور مقدم و پاپی نژاد، ۱۳۹۸: ۸۰).

اهمیت و ضرورت واسطه‌گری در ازدواج

با پیشرفت تکنولوژی و تغییر سبک زندگی؛ شیوه همسرگزینی تغییر نمود و الگوهای قدیمی و سنتی به تدریج کارآیی و کارآمدی خویش را از دست دادند و به موازات تنوع و گستردگی حیات اجتماعی انسان‌ها و تسهیل ارتباطات در سطوح مختلف الگوهای نوین مطابق با اقتضائات جدید جایگزین الگوها و مدل‌های قدیمی‌تر شدند (شهانواز و اعظم زاده، ۱۳۹۸: ۱۹۰–۱۸۵). از سوی دیگر مطالعات نشان میدهد در این برهه وجود مسائل مختلف اجتماعی به ویژه در شهرهای بزرگ پدیده ازدواج را به صورت امری پیچیده و مبهم درآورده است این وضعیت از یک سو منجر به تأخیر در ازدواج شده است که پیامدهای اجتماعی مختلفی به خصوص در ابعاد منفی به دنبال دارد و از سوی دیگر، وضعیتهای مشکل زای ازدواج موجب تضعیف بنیان خانواده شده و پدیده بزرگتری به نام طلاق گسترش یافته است (کاظمی پور و جعفری، ۱۳۸۸).

در چنین وضعیتی یکی از عوامل قابل توجه که می‌تواند در رفع مسأله تأخیر در ازدواج و کمک به افزایش ازدواج بهنگام و آگاهانه (تسهیل ازدواج) نقش داشته باشد، احیا و تقویت فرآیندهای سنتی ازدواج در مقابل روش‌های مدرن است واسطه‌گری ازدواج یکی از این سنت‌های ارزشمندی است که در سال‌های اخیر مورد غفلت نهادهای سیاست‌گذار و مجری در حوزه خانواده قرار گرفته است.

رهبر انقلاب در یکی از سخنرانی‌های خود در سال ۱۳۹۴ به اهمیت واسطه‌گری ازدواج تاکید کردند و گفتند: «یکی از مسائل مهم این است که رسم خواستگاری رفتن و وساطت کردن برای ازدواج دخترها، متأسفانه

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

کمرنگ شده؛ این چیز لازمی است. افرادی هستند –سابقاً همیشه معمول بود، حالا هم با کثرت نسل جوان در جامعه‌ی ما، باید این رواج داشته باشد – پسرهایی را می‌شناسند، به خانواده‌ی دختر معرفی می‌کنند؛ دخترهایی را می‌شناسند، به خانواده‌ی پسر معرفی می‌کنند؛ تسهیل می‌کنند و آماده‌سازی می‌کنند ازدواج را؛ این کارها را بکنند. هرچه که ما بتوانیم در جامعه مسئله‌ی مشکل جنسی جوان‌ها را حل کنیم، این به نفع دنیا و آخرت جامعه و کشور ما است.»

واسطه‌گر به عنوان یک پیشنهاد کننده‌ی محض

برخی رفتارهای اشتباه از طرف خانواده‌ها باعث کمرنگ شدن سنت واسطه‌گری شده است. به عنوان مثال در صورت مناسب نبودن دختر و پسر از نظر خانواده‌ها و یا مشکلاتی که ممکن است بین زوجین بعد از ازدواج به وجود بیاید، خانواده‌ها واسطه‌گر را مقصر می‌دانند و او را توبیخ می‌کنند. درحالی که واسطه‌گر فقط پیشنهاد دهنده و کسی است که تصور می‌کند دختر و پسر کفو مناسبی برای هم هستند. تحقیقات پیرامون فرد و خانواده، آشنایی با خلقیات و روحیات و تمرین سازگاری و گذشت در زندگی مشترک مواردی است که خانواده‌ها باید لزوم آن را پیگیری و به فرزندان خود آموزش بدهند.

اغلب واسطه بعد از معرفی، روند کار را به خانواده‌ها واگذار می‌کند و دخالتی در مابقی ماجرا ندارد. در انتهای آشنایی اگر توافقی برای ازدواج حاصل شد، می‌توان واسطه را دوباره خبر کرد تا فرد دیگری را برای دختر یا پسر پیشنهاد بدهد.

وساطت و واسطه‌گری ازدواج

وساطت در جوامع سنتی یکی از رایج‌ترین شکل همسریابی است؛ چه این که وساطت و اقدام از طریق کانال‌های میانجی یکی از بهترین شگردهای رفتاری است که میتواند خواستگاری مردان از زنان را تلطیف و قابل پذیرش نماید در عین اینکه عوامل میانجی در بسیاری موارد تنها مجرای دسترسی به اطلاعات و معلومات مورد نظر در مورد خانواده طرف مقابل است (جوادی ۱۳۸۹: ۸۳). وساطت می‌تواند توسط فرد حقیقی یا مؤسسات بخش‌های درون سازمانی سازمان‌های مردم نهاد و غیره انجام شود؛ از این حیث می‌توان آن را به انواع حقیقی و حقوقی تقسیم نمود.

مقصود ما از وساطت در ازدواج بی ارتباط با معنای لغوی آن نیست؛ زیرا فرد واسطه‌گر از نظر جایگاه مابین دو طرف ازدواج مرد و زن قرار می‌گیرد و پیوند ازدواج آنها را سامان می‌دهد. به این ترتیب عملیات وساطت، دارای سه رکن اصلی است:

واسطه‌گر: شامل فرد یا افرادی میشود که متکفل امر وساطت در ازدواج هستند و قصد اجرایی شدن این مهم را دارند.

داوطلبان وساطت: یعنی همان پسر یا دختری که خواهان ازدواج با هم هستند و نیازمند یک حلقه وصل به عنوان واسطه در این بین می‌باشند.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

موضوع وساطت: که به ازدواج درآوردن افراد مستعد است و در واقع علت اصلی این تحرکات بین‌الاثنینی و هدف نهایی این‌گونه تعاملات اجتماعی است.

با این بیان وساطت در ازدواج به معنای هرگونه سخن یا عملی است که از سوی واسطه‌گر با هدف ازدواج و پیوند دو طرف واسطه مرد و زن آماده برای ازدواج صورت می‌گیرد (عیسوند و سبحانی‌نیا، ۷۶:۱۳۹۸).

تسهیل و وساطت در امر ازدواج در قرآن

در سوره‌ی مبارکه نور خداوند متعال می‌فرماید: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبادِكُمْ وَ إِمائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَراءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِيمٌ» (نور، آیه ۳۲). «و البته باید مردان بی‌زن و زنان بی‌شوهر و کنیزان و بندگان شایسته خود را به نکاح یکدیگر درآورید، اگر آن مردان و زنان فقیرند خدا به لطف و فضل خود آنان را بی‌نیاز و مستغنی خواهد فرمود و خدا رحمتش وسیع و نامتناهی و (به احوال بندگان) آگاه است». دستور «أَنْكِحُوا» در این آیه اطلاق دارد و خطاب به همه افراد جامعه است. در واقع همه مأمور می‌شوند که زمینه را برای ازدواج پسران و دختران مجرد فراهم کنند. هرچند این آیه شریفه به آیه «ازدواج در بین عامه مردم شهرت یافته است؛ اما در حقیقت و با بیانی دقیق‌تر باید این آیه را امر به وساطت در ازدواج دانست نه توصیه‌ای به خود ازدواج بنابراین باید به عنوان «آیه وساطت در ازدواج» مطرح شود؛ زیرا عبارت (انکحوا) فعل امر از ریشه (انکاح) به معنای تزویج است (طباطبائی، ۱۳۷۴، ج ۱۵۷/۱۵) که ترجمهٔ آن می‌شود به ازدواج در بیاورید – همسر بدهید»؛ نیز کلمه (اَیامی) جمع (أیم) به فتحه همزه و کسره یاء و تشدید آن به معنای پسر عزب و دختر عزب است (همان، ج ۱۵۷/۱۵) چه قبلاً ازدواج کرده باشند و یا از ابتدا مجرد باشند.

در تفسیر نمونه آمده است: «تعبیر (انکحوا؛ آنها را همسر دهید) با اینکه ازدواج یک امر اختیاری و بسته به میل طرفین است، مفهومش این است که مقدمات ازدواج آنها را فراهم سازید، از طریق کمک‌های مالی در صورت نیاز پیدا کردن همسر مناسب، تشویق به مسئله ازدواج و بالاخره پادرمیانی برای حل مشکلاتی که معمولاً در این موارد بدون وساطت دیگران انجام پذیر نیست، خلاصه مفهوم آیه به قدری وسیع است که هرگونه قدمی و سخنی و درمی را در این راه شامل می‌شود» (مکارم شیرازی و همکاران، ۱۴۱۴: ج ۴۵۷/۱۴)

بنابراین فراهم‌سازی مقدمات ازدواج بر عهده مسئولین والدین و اقشار مختلف مردم که توانایی آن را دارند است. همچنین برای جلوگیری از انحرافات اجتماعی در جامعه و ایجاد روابط مشروع و سالم باید علاوه بر فرهنگ سازی و ایجاد محیط سالم تا حد توان از مشکلات اقتصادی ازدواج نیز کاسته شود» (عظیم‌پور مقدم و پاپی‌نژاد، ۱۳۹۸: ۷۶).

«وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَ تُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَ كَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا» (احزاب، آیه ۳۷). «و (یاد کن) وقتی که با آن کس که خدایش نعمت اسلام بخشید و تواش نعمت آزادی (یعنی زید بن حارثه، به نصیحت) می‌گفتی برو زن خود را نگه دار و از خدا بترس (و طلاقش مده)، و آنچه در دل پنهان می‌داشتی (که زینب را بگیری و حرمت ازدواج

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

با زن پسر خوانده را که در جاهلیّت بود منسوخ کنی) خدا می‌خواست آشکار سازد و تو از (مخالفت و سرزنش) خلق می‌ترسیدی و از خدا سزاوارتر بود بترسی. پس (بدین غرض) چون زید از آن زن کام دل گرفت (و طلاقش داد) او را ما به نکاح تو در آوردیم تا مؤمنان در نکاح زنان پسرخوانده خود که از آنها کامیاب شدند (و طلاق دادند) بر خویش حرج و گناهی نپندارند، و فرمان خدا انجام شدنی است».

شأن نزول این آیه به جریان طلاق زینب بنت جحش از همسرش زیدبن حارثه بر می‌گردد که پس از جدایی پیامبر به امر پروردگار با زینب ازدواج نمود از آنجا که زید پسرخوانده پیامبر و پرورش یافته دامان او بود و از طرفی هم در سنن جاهلی آن زمان پسرخوانده همانند فرزند صلبی خود محسوب میشد ازدواج با همسر فرزند خوانده مانند ازدواج با همسر فرزند ،واقعی قبیح و مورد سرزنش بود، لذا خداوند برای مقابله با این سنت بی‌پایه به رسول خود دستور داد که پس از جدایی زینب از زید با او ازدواج کند تا عملاً این شیوه غلط از بین مسلمانان برچیده شود (طباطبائی، ۱۳۷۴، ج۴۸۲/۱۶) در این آیه خداوند متعال خود را به عنوان واسطه ازدواج بین پیامبر و زینب معرفی می‌کند؛ و با عبارت «زَوَّجْنَاکَهَا» (ما او را به تو تزویج (کردیم از آن یاد مینماید این تعبیر نشان دهنده جایگاه و ارزش واسطه‌گری برای ازدواج در نزد خداوند است؛ مقامی که پرودگار خود را بدان متصف نموده و از افعال خود برمی شمرد. بدین ترتیب واسطه‌گری در ازدواج در حقیقت الگوگیری از کار خداوند است و حکایت از یک حرکت الهی دارد؛ حرکتی در راستای تخلق به اخلاق الهی و تشبه انسان به او که ثمره آن خداگونه عمل کردن آدمی است.

طبری از ابن حمید از شعبی نقل می‌کند که زینب مکرراً به پیامبر(ص) می‌گفته است من مانند دیگر زنان شما نیستم من به سه ویژگی پرافتخارترین زنان شما هستم: اول آن که جد من و جد شما یکی است، دوم آن که مرا خداوند از آسمان به عقد شما درآورد و سه دیگر آن که در ازدواج من سفیر و واسطه جبرئیل بوده است (طبری، ۱۴۱۲: ج ۲۲ /۱۱).

«قَالَ إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أُنْکِحَکَ إِحْدَی ابْنَتَیَّ هَاتَیْنِ عَلَی أَنْ تَأْجُرَنِی ثَمَانِیَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِکَ وَ مَا أُرِیدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَیْکَ سَتَجِدُنِی إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِینَ» (قصص، آیه ۲۷). «شعیب (به موسی) گفت: من اراده آن دارم که یکی از این دو دخترم را به نکاح تو در آورم بر این مهر که هشت سال خدمت من کنی و اگر ده سال تمام کنی (آن دو سال) به میل و اختیار تو، و من (در این نکاح) رنج بر تو نمی‌خواهم نهاد، ان شاء اللّه مرا شخص شایسته (این خدمت) خواهی یافت».

این آیه شریفه به داستان ازدواج یکی از دختران حضرت شعیب با حضرت موسی اشاره دارد که در یک شرایط کاملاً مساعد و طبیعی صورت گرفته است و حضرت شعیب را با حفظ موقعیت پدری در نقش واسطه‌گر ازدواج برای دختران خود معرفی می.کند زیرا مسئلهٔ وساطت در منطق معارف اسلامی اگرچه برای عموم افراد جامعه از جمله وظایف مهم اخلاقی – انسانی است؛ اما جزو تکالیف لازم الاجرای والدین در قبال حقوق فرزندان به حساب می‌آید که ذیل مباحث روایی بدان اشاره خواهد شد. این آیه در کنار پررنگ کردن اصل

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

الگوی واسطه‌گری حضرت شعیب به نکات مفید دیگری نیز اشاره دارد که به نحوی بیان کننده قواعد ملزمه وساطت در سیره عملی آن حضرت است که عبارتند از:

۱) بررسی کفویت زوج قبل از هر اقدامی توسط واسطه‌گر که در آیه قبل از این با عبارت «الْقَوِیُّ الأمین» (قصص، آیه ۲۶) بیان شده است و این از مهمترین وظایف عملی واسطه گران است.

۲) عدم تأخیر در واسطه‌گری برای ازدواج دختران بعد از احراز کفویت آن هم به جهت موانع، غیر معقول چون عدم شغل و مسکن و یا بزرگی و کوچکی دختران و غیره لذا می‌بینیم حضرت شعیب دست هر دو دختر را در انتخاب همسر بازمی‌گذارد و اصراری بر رعایت ترتیب سنی ندارد. إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أُنْکِحَکَ إِحْدَی ابْنَتَیَّ هَاتَیْنِ». همچنین در مورد حضرت موسی نیز به تمکن مالی تکیه نمی‌کند؛ بلکه توان شخصیتی (قدرتمندی و توانا بودن) و حسن تربیتی (امین بودن) او را سرمایه اصلی برای تشکیل خانواده قرار داده است (عیسوند و سبحانی‌نیا، ۷۹:۱۳۹۸).

۳) اطمینان از قطعی بودن نظر حضرت موسی به عنوان داماد در مورد ازدواج قبل از با خبر کردن و اطلاع یافتن از نظر دختران قال إِنِّی أُرِیدُ أَنْ أُنکِحَکَ إِحْدَی ابْنَتَیَّ هَاتَیْنِ»؛ این مسئله از جمله ظرافت‌های وظایف واسطه‌گری از جانب بانوان است و دلیل آن نیز روحیه لطیف و به شدت عاطفی و آسیب‌پذیری است که نوعاً در این جنس وجود دارد و اتفاقاً در لسان روایات حوزه وساطت نیز دارای مؤیداتی است (پاینده، ۱۳۸۲: ۸۶).

۴) پیش قدم شدن واسطه‌گر (حضرت شعیب) در پیشنهاد ازدواج به جای طرح موضوع از طرف دختران؛ نکته دیگری در ظرافت‌های وساطت از طرف بانوان است که موجب حفظ حریم حیا و عزت و کرامت شخصیتی زنان می‌گردد.

۵) پیشگامی پدر دختران در به ازدواج در آوردن ایشان به جای صبر کردن و چشم انتظار خواستگار ماندن؛ به ویژه در جایی که موارد مناسبی از میان پسران وجود دارد البته این اقدام نیازمند یک مواجهه عزت مدارانه است که باید از سوی خانواده دختر کاملاً رعایت گردد. درس گرفتن از این نکته قرآنی بخصوص در جامعه معاصر ما بسیار راهگشاست؛ چراکه امروزه، نه تنها از سوی خانواده دختر اقدامی جهت ازدواج صورت نمی‌گیرد، بلکه گاه این کار تقبیح هم می‌شود و سرنوشتی جز انتظارهای نامعلوم و زجرآور را برای دختران دم بخت رقم نمی‌زند. این در حالی است که هیچگونه منع شرعی و اخلاقی در این باب وجود ندارد و سیره بزرگان دین نیز بر خلاف روش مرسوم امروزی است.

تسهیل و وساطت در ازدواج در روایات

تسهیل در لغت به معنی آسان کردن است و در مورد ازدواج به تمهید مقدمات و شرایط لازم برای ازدواج جوانان اشاره دارد.در وسائل- از حضرت صادق علیه السّلام که فرمود: من ترک التّزویج مخافهٔ العیلهٔ فقد اساء باللّه الظّنّ»: هر که ترک کند تزویج را از ترس بی‌چیزی، پس بتحقیق بد گمان شده به خدا. (حرعاملی، ۱۴۰۹: ۲۴).

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

اسحق بن عمار روایت نموده خدمت حضرت صادق علیه السّلام عرض کردم: مردم حدیثی را روایت کنند حق است، آن که شخصی شکایت احتیاج نمود به حضرت رسول اکرم صلّی اللّه علیه و آله و حضرت امر فرمود او را به تزویج، پس بجا آورد آن را، بعد آمد و شکایت نمود، حضرت امر به تزویج فرمود تا سه مرتبه؛ حضرت صادق علیه السّلام فرمود: آن حق است، بعد فرمود: روزی، با زن و عیال است.

حضرت پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله فرمود: «ما یمنع المؤمن ان یتّخذ اهلا لعلّ اللّه یرزقه نسمهٔ تثقل الارض بلا اله الّا اللّه»: چه منع نماید مؤمن را اینکه فرا گیرد اهلی را، شاید خدا روزی فرماید او را فرزندی که سنگین کند زمین را به «لا اله الّا اللّه».

خاتم انبیاء وساطت در ازدواج را از اسباب خوشبختی فرد می‌دانند: «تَزَوّجوا وزَوّجوا، ألا فَمن حَط امرِئَ مُسلِمٍ إنفاقُ قِیمَهٔ أیمهٔ، وما مِن شَیْءٍ أحَبّ إلَی اللهِ عَزّوجَلّ مِن بَیْتٍ یُعْمَرُ فِی الإسلامِ بالنکاح» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۳۴)؛ ازدواج کنید و تزویج نمایید؛ بدانید که از خوشبختی مرد مسلمان، این است که نفقه و مخارج زن بی‌همسری را اتفاق نماید و بدانید که هیچ چیز نزد خداوند عزوجل در اسلام دوست داشتنی‌تر از خانه‌ای نیست که با ازدواج آباد شود.

از سیاق صدر و ذیل این روایت که در امر به ازدواج تزوجوا وزوجوا» و بیان فضیلت آن است «و ما مِن شَیْءٍ أحَبّ إلَی الله...». چنین برداشت می‌شود که منظور از پرداخت نفقه زنان به وسیله ازدواج کردن با ایشان و به ازدواج در آوردن آنان یعنی وساطت در امر ازدواج آنها است؛ به ویژه اینکه برای اشاره به زنان از لفظ «أیّمَهٔ» که تصریح در زنان بی شوهر است استفاده شده است.

محمد بن مسلم روایت نموده از حضرت صادق علیه السّلام که حضرت رسول خدا صلّی اللّه علیه و آله فرمود: تناکحوا تناسلوا تکثروا فانّی اباهی بکم الامم یوم القیامهٔ و لو بالسّقط: تزویج کنید نسل پیدا کنید، پس بدرستی که من بسیار شونده‌ام به شما امت‌های گذشته را به مرتبه‌ای که جنین سقط شده می‌آید.

اثنی عشریه، ابو امامه روایت نموده از حضرت پیغمبر صلّی اللّه علیه و آله که: اربعهٔ لعنهم اللّه من فوق عرشه فامنت علیه ملائکته الّذی یحضر نفسه فلا یتزوج و لا یتسرّی لئلّا یولد له و الرّجل یتشبّه النساء و قد خلقه اللّه ذکرا و المرئه تتشبّه بالرّجال و قد خلقها اللّه انثی و مضلل النّاس. حق تعالی چهار کس را لعنت فرموده (حرعاملی، ۱۴۰۹: ج ۷/ ۲۴، روایت ۳؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱۰۳/ ۲۱۷، حدیث ۱).

پیامبر اکرم در کلام دیگری در ارتباط با کیفیت وساطت برای دختران، دستور دادند: «زَوجوا أبناءَکُم و بَناتکُم. قالوا: یا رسولَ الله هؤلاء أبناؤُنَا تُزَوّجُ فَکَیفَ بَناتُنا؟! فَقَالَ: حَلّوهُنّ بالذّهَبِ وَالْفضّهٔ، و أجیدوا لَهُنّ الکِسْوَهٔ؛ و أحْسَبُوا إلَیهِنّ النّحْلَهٔ، یُرغب فیهِنّ» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۹: ۳۴)؛ پسران و دخترانتان را همسر دهید. :گفتند ای پیامبر خدا پسرانمان را همسر می‌دهیم؛ اما دخترانمان را چگونه؟ فرمود: آنان را به طلا و نقره بیارایید، جامه نیکو بر تن آنها بپوشانید و جهیزیه خوب به آنها بدهید تا خواستگار پیدا کنند. این روایت از طرفی ناظر به وساطت‌های شخصیتی برای معرفی به پسران است؛ چراکه قطعاً فلسفهٔ آراستن دختران به زیورآلات و پوشاندن البسه نیکو در معرض معرفی قرار دادن آنهاست نه در معرض ارتباطات مستقیم و غیر شرعی با نااهلان و

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

نامحرمان؛ و این مسئله جز با وساطت والدین که مخاطب اصلی این کلام هستند محقق نمی‌شود. از طرف دیگر با توصیه به تهیه جهیزیه مناسب شامل وساطت‌های مالی برای ازدواج دختران نیز می‌گردد.

امام کاظم واسطه‌گران ازدواج را سایه‌نشینان عرش حق تعالی معرفی کرده‌اند: «ثَلَاثَةٌ يَسْتَظِلُّونَ بِظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا لِلَّهِ: رَجُلٌ زَوَّجَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، أَوْ أَخْدَمَهُ، أَوْ كَتَمَ لَهُ سِرا» (صدوق، ۱۳۶۲: ۱۴۱)؛ سه کس در روزی که سایه‌ای جز سایه عرش خدا نیست در سایه عرش او هستند مردی که برادر مسلمان خود را زن دهد یا به او خدمت کند یا رازش را بپوشاند.

نتیجه‌گیری

ازدواج از منظر اسلام به عنوان یک مأموریت مهم و پایه‌ای در زندگی انسان تأکید دارد. تسهیل‌گری و واسطه‌گری در ازدواج ابزارهایی هستند که به تحقق این مأموریت کمک می‌کنند. آیات قرآن و توصیه‌های ائمه اطهار در خصوص تسهیل‌گری و واسطه‌گری نشان می‌دهند که ازدواج باید برای همه افراد ساده‌تر و تسهیل‌تر باشد و واسطه‌گران می‌توانند در این فرآیند نقش مثبتی ایفا کنند. این اصول در جهت حفظ سلامت خانواده‌ها و ایجاد جوامع پایدار اسلامی تأکید دارند و به احترام به ارزش‌های دینی و اخلاقی می‌پردازند. آنچه از ملاحظه مجموع آیات و روایاتی که در موضوع تسهیل و وساطت در ازدواج وارد شده است بیانگر ین است که موضوعاتی همچون دستور به وساطت، الگوی وساطت خداوند، تبیین الگوی وساطت در شرایط عادی و بحرانی و نیز بیان آثار وساطت در کارهای خیر را پوشش می‌دهد. همچنین دستیابی به مجموعه‌ای از احادیث اهل بیت در موضوع واسطه‌گری ازدواج که در باب فضیلت و ارزش وساطت است که در این تحقیق چند مورد از آنها ذکر شده است.

از منظر قرآن، تسهیل‌گری در ازدواج اصلی است و تحت تأکید قرار دارد. قرآن تأکید می‌کند که ازدواج برای همه افراد، حتی افراد فقیر، باید تسهیل و امکان‌پذیر باشد. این به معنای ایجاد شرایط مواتی برای زواج و کاهش مشکلات و موانع ازدواجی است. از منظر ائمه اطهار، واسطه‌گری نیز تأیید شده و به عنوان یک وسیله مفید و مثبت برای تسهیل ازدواج توصیه می‌شود. واسطه‌گران می‌توانند با معرفی موارد مناسب و ایجاد ارتباط میان زن و مرد، ازدواج را تسهیل کنند و موانع و مشکلات ازدواجی را کاهش دهند.

منابع

قرآن کریم.

ابن‌منظور، محمدبن مکرم (۱۴۱۴). لسان العرب، بیروت: دارالصادر.

پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲). نهج الفصاحه، چاپ چهارم، تهران: دنیای دانش.

جوادی، محمد اسلم. (۱۳۸۹). بررسی جامعه‌شناختی الگوهای وساطت در ازدواج، فصلنامه معرفت، شماره ۱۰۳، صص ۷۹-۸۷.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹). وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل البیت.
حر عاملی، محمدبن حسن (۱۴۰۹). وسائل الشیعه، قم: موسسه آل البیت.
حسینی سورشجانی، ابراهیمی موحدی، مسعود (۱۳۹۵). ارایه الگوی فرهنگ برای تسهیل امر ازدواج با تاکید بر قشر دانشجو، دومین کنگره بین‌المللی توانمندسازی جامعه در حوزه علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، صص ۱۳-۱.
ساروخانی، باقر؛ علی‌احمدی امید؛ صفا، داود (۱۳۹۵). تحلیل گفتمان الگوهای خانواده در جامعه کنونی با تأکید بر مناسبات همسرگزینی بازنمایی الگوهای پست مدرن تجددگرا، سنتی، در حال گذار، اسلامی، پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده دوره چهارم، شماره ۷، صص ۴۲-۹.
طباطبایی، سیدمحمدحسین (۱۳۷۴). المیزان فی تفسیر القرآن، ترجمه‌ی سید محمدباقر همدانی، قم: جامعه مدرسین قم.
طبری، محمد بن جریر (۱۴۱۲). جامع البیان فی تفسیر القرآن (تفسیر الطبری)، بیروت: دار المعرفة.
عظیم پور مقدم، عظیم و پاپی نژاد، فاطمه (۱۳۹۸).راهکارهای مقابله با ازدواج سفید از منظر قرآن و روایات.
عیسوند، یونس. (۱۳۹۶). اخلاق وساطت در ازدواج با تأکید بر قرآن و حدیث، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم: دانشگاه قرآن و حدیث.
عیسوند، یونس؛ سبحانی‌نیا، محمدتقی (۱۳۹۸). اهمیت و فضیلت وساطت در ازدواج از منظر آیات و روایات، فصلنامه معرفت، سال بیتو هشتم، شماره ۲۵۶، صص ۸۶-۷۵.
کاظمی پور، شهالو، جعفری، مژگان (۱۳۸۸). موانع ارتقاء شغلی زنان در ایران: مطالعه موردی کارکنان بانک ملی ایران، مطالعات توسعه اجتماعی ایران، دوره دوم، شماره ۱، صص ۱۹۷-۱۷۷.
کلینی محمد بن یعقوب (۱۴۲۹). الکافی، قم: دار الحدیث.
مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳). بحار الانوار، بیروت: دار التراث العربی.
محمدی ری‌شهری، محمد (۱۳۸۹). تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، قم: دار الحدیث.
مطالعات راهبردی زنان، دوره بیست و یکم، شماره ۸۴، صص ۹۳-۶۹.
معین، محمد. (۱۳۹۱). فرهنگ فارسی معین، چاپ چهل و یکم، تهران: انتشارات معین.
مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۴۱۴). تفسیر نمونه، تهران: دار الکتب الاسلامیه.
مهربانی‌فر، حسین؛ دژبرد، مهدیه؛ امامی، کبری (۱۴۰۰). سنت واسطه‌گری ازدواج؛ از مسأله‌شناسی تا توانمندسازی آموزشی (مورد مطالعه: واسطه‌گری ازدواج در شهر مشهد، فصلنامه مطالعات زن و خانواده، پژوهشکده زنان دانشگاه الزهرا، دوره نهم، شماره ۲، صص ۳۳-۹.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]

Facilitation and Mediation in Marriage From the Perspective of the Qur'an and Imams

Fatemeh Azhdari[1]

Abstract

Facilitation and mediation in marriage are very important for Islamic society and culture from the perspective of the Quran and Imams of Athar. Facilitation and mediation in marriage are emphasized from the perspective of the Qur'an and Imams of Athar in order to maintain the health of families and create stable societies. These principles are based on respect for religious and moral values and play an important role in the Islamic social structure. The imams of Athar. also approve mediation for marriage and introduce it as a positive and useful way to facilitate marriage. This research is analytical-descriptive and based on jurisprudential sources in order to investigate the verses and traditions mentioned about facilitation and mediation in marriage, and the results indicate that mediators can help people by introducing appropriate cases and establishing a relationship between Men and women facilitate their marriage. It not only helps to strengthen marriages but also can reduce obstacles and problems that may exist in marriage.

Keywords: marriage, facilitation, mediation, Quran, hadiths.

1 Master of Private Law, Tabriz Azad University, Tabriz, Iran. (Author)

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-17]